

Kinderbewaarplaats Hilversum

ELLY ALMEKINDERS-SCHUT

Op de Koninginneweg, in een prachtige grote villa die tegenwoordig ‘Klein Draekesteyn’ heet, zetelt al sinds jaar en dag een kinderdagverblijf. Als je er nu rondkijkt zou je niet zeggen dat dit kinderdagverblijf al op leeftijd is. De oorspronkelijk naam was ‘Kleine Kinderbewaarplaats’ en was vanaf 1906 aan het Noordse Bosje gehuisvest. In die tijd was er dus kennelijk ook al behoefte aan kinderopvang. Hoe zat dat toen?

Bij Marina Laboyrie ben ik te rade gegaan. Zij is van 1953 tot 1981 directrice van dit kinderdagverblijf geweest. Zij heeft zowel op de oude locatie aan het Noordse Bosje als op de Koninginneweg gewerkt en heeft veel veranderingen meegemaakt. Van haar kreeg ik de nodige informatie en samen met haar persoonlijke ervaringen kwam dit verhaal tot stand.

Hoe is het begonnen?

Kinderopvang bestaat al heel lang: in de Middeleeuwen waren er al begijnen die “schooltjes” voor jonge kinderen hielden. Op deze “schooltjes”, waar de opvoeding katholiek was, kwam een reactie vanuit protestantse hoek. De hervormden van de nederduits gereformeerde richting maakten zich sterk voor het oprichten van scholen en wilden die dienstbaar maken aan hun eigen geloof. Men vond dat kinderen moesten worden ingewijd in de “rechte leer”.

Deze schooltjes werden, bij gebrek aan protestantse docenten, geleid door vrome vrouwen, die zelf lang niet altijd geletterd waren. Dit waren de ‘matressenschooltjes’, die tot ver in de 19^e eeuw zijn blijven bestaan. Deze schooltjes waren heel verschillend van kwaliteit; sommige beperkten zich tot “bewaren”, andere hielden zich meer bezig met lezen en schrijven. Altijd nam het godsdienstonderwijs de belangrijkste plaats in. Godsdienstige stichting was het doel; er was geen plaats voor spel, maar er heerste strenge disci-

Schilderij van een matressenschooltje. (schilder niet bekend; Wikimedia)

pline en tucht. Het schooltje was gevestigd in het woonhuis van de Matres (het schoolhoofd) en was vaak – afhankelijk van haar stand – min of meer bekrompen. In die vaak kleine ruimtes zaten de kinderen op elkaar, ze konden er ’s morgens vroeg gebracht worden en ’s avonds laat gehaald. Ook zuigelingen konden er worden opgevangen. De kosten waren 1 cent per dag.

Van de kant van de ‘Maatschappij tot Nut van ’t Algemeen’ kwam de vernieuwing: er kwam een handleiding voor de leidsters van kleine-kinderscholen, die moest leiden tot verbetering. De vertrekken moesten ruim en licht en fris zijn en de kinderen moesten af-

Een tekening van de Eerste Kinderbewaarpplaats in Amsterdam, ca 1900. (Wikimedia)

wisselende bezigheden hebben. Zo ontstonden de bewaarschooltjes voor kinderen van 2 tot 6 jaar uit behoeftige gezinnen. Gediplomeerde krachten gaven er onderricht en er was een commissie die toezicht hield. Naast deze bewaarschooltjes bleven de matressenschooltjes ook bestaan tot ver in de 19^e eeuw.

In Hilversum was er omstreeks 1850 zo'n schooltje in een woonhuis aan de Zeedijk. Het werd geleid door drie zusters: de dames Keetje, Mietje en Heintje Steuven. Het was een echt schooltje met schrijfbord en telraam. De kosten bedroegen 3 cent per week, voor twee kinderen uit hetzelfde gezin 5 cent.

In 1863 heeft de stadsgeneesheer van Amsterdam, de heer Coronel, een onderzoek gedaan naar alle vormen van kleine kinderscholen. Hij klaagde de toestanden aan en pleitte voor verbetering van kwaliteit, door onder andere wetgeving. Zijn boek heeft in 1872 geleid tot oprichting van de 'Vereniging der Kleine Kinderbewaarpplaatsen' te Amsterdam. Het doel van deze vereniging was heel jonge kinderen te verzorgen, zodat de matressenschooltjes werden vervangen. In dit jaar opende de 'Eerste Kinderbewaarpplaats' in Amsterdam en al snel volgden er meer.

Kinderbewaarpplaatsen werden door dames uit de goede stand opgezet voor kinderen van arbeidersvrouwen die uit werken moesten gaan. Het bestuur

werd meestal gevormd door echtgenotes van notabelen. Soms zat er een mannelijk bestuurslid in, die de financiële of bouwkundige zaken beheerde. De bestuursleden hadden elk een verantwoordelijke functie in het reilen en zeilen van de bewaarplaats, zoals: toelating kinderen, personeelszaken, huishoudelijke zaken, financiën, linnenkamer, speelgoed en bezigheden van de kinderen. Om de beurt waren deze dames in de bewaarplaats aanwezig. Vaak was er in een bewaarplaats een strenge hiërarchie, alleen de dames van het bestuur wisten hoe het er aan toe moest gaan. Zij ontleenden hun gezag aan hun hogere sociale status en een hogere opleiding. Tot eind jaren '50 zouden de dames van het bestuur dit soort taken op zich nemen. Het personeel bestond uit een directrice (uit de fatsoenlijke burgerlijke stand), die werd bijgestaan door helpsters en dienstbodes. De directrice had soms een verpleegstersopleiding en had vaak een woning in de bewaarplaats. De helpsters waren in rangen en standen onderverdeeld en moesten luisteren naar de directrice. Voor een kleine misstap konden zij al worden ontslagen. Ook werkten er volontaires: meisjes die op de huishoudschool zaten en er stage liepen. Zij kregen geen salaris. Het personeel maakte lange dagen (van 's morgens zeven tot 's avonds acht) en het salaris was laag. De helpsters waren vooral huishoudelijk en verzorgend bezig.

Grote nadruk lag er op de hygiëne, dweilen van de vloeren, wassen van de handdoeken en kleren, baden van de kinderen. Er was wekelijks controle van een arts, die dat vaak belangeloos deed.

Kinderbewaarplaats Hilversum

In Hilversum kwam het initiatief tot het oprichten van een kinderbewaarplaats pas in de 20^e eeuw tot stand. Op 26 juli 1906 werd 'De Vereniging tot Oprichting van Kinderbewaarplaatsen' door particulier initiatief opgericht als vorm van liefdadigheid voor zeer jonge kinderen van arme vrouwen die uit werken moesten gaan. Het hoofddoel was, deze moeders bij te staan door hun kinderen veilig te bewaren en gezond te houden. Dat was in die tijd, waarin veel kinderen jong stierven of verkommerden, een eerste vereiste. Hilversumse dames, vaak echtgenotes van notabelen, waren bij het zoeken naar eigen personeel geconfronteerd met mensen die graag wilden werken, maar die geen opvang voor hun kinderen hadden. In die tijd was er nog geen sociale wetgeving. De urgentie blijkt uit een jaarverslag van 1907, waarin staat:

Van verschillende zijden was er op gewezen dat een Kinderbewaarplaats in Hilversum aan een dringende behoefte zou voldoen. Doktoren, wijkzusters en armenbezoekers, allen die in aanraking kwamen met gezinnen waarvan de moeders verplicht waren uit werken te gaan, zagen hoeveel kinderen het aan de nodige zorg ontbrak.

Op verschillende manieren heeft men getracht geld bijeen te krijgen voor de bouw van een kinderbewaarplaats in Hilversum, bijvoorbeeld door het houden van fancy-fairs. Maar dit leverde niet genoeg op. Uiteindelijk maakte een gift van f12.500, van het echtpaar Crameris, het mogelijk het plan te realiseren. Het doel van de schenking was: *het oprichten van een Bewaarplaats naar de eisen der tijd*. Mevrouw Blijdestein-Coninck Liefthing was een van de initiatiefneemsters en eerste president van het bestuur.

De bouwgrond aan het Noordse Bosje werd in september 1906 aangekocht en in oktober werden de bouwtekeningen van de architect en de aannemer ingediend. De nieuwbouw kon van start gaan.

Op 24 april 1907 werd de 'Kinderbewaarplaats' geopend. Directrice werd mevrouw W.M. Verdoorn, zij werd bijgestaan door twee hulpen.

In het nieuwe gebouw aan het Noordse Bosje was plaats

Het pand van de kinderbewaarplaats Noordse Bosje, jaren '50.

voor 50 kinderen per dag. De kinderen konden er zes dagen per week van 's morgens half acht tot 's avonds half negen terecht. De leeftijd van de kinderen varieerde van 4 weken tot 8 jaar. Meisjes konden zelfs tot hun tiende levensjaar blijven. Voor de baby's waren er wiegjes en voor de grotere kinderen een soort stretchers in miniformaat, die stapelbaar waren. Er waren ook tafeltjes en stoeltjes en speelgoed natuurlijk: prentenboeken, stokpaarden en hobbelpaarden.

Op de eerste dag van de opening van de kinderbewaarplaats verscheen er echter geen enkel kind, tot grote teleurstelling van het personeel en de dames van het bestuur. Maar gelukkig kwamen er de volgende dag twee kinderen en langzamerhand breidde het aantal kinderen zich uit. Zelfs tot 99 kinderen per week uiteindelijk!

In registers werd zorgvuldig bijgehouden op welke dagen de kinderen kwamen, wie hun ouders waren, waar ze werkten en hoeveel ze moesten betalen. De bijdrage was 13 cent per kind, maar kwamen er meer kinde-

Een peuterklasje in de kinderbewaarplaats, Noordse Bosje. De directrice, mevr. Verdoorn, staat in het midden. (coll. Marina Laboyrie)

ren uit één gezin, dan was de bijdrage 10 cent per kind per dag. Moeders die hun kind zelf nog voedden betaalden 5 cent per dag.

De moeder moest kunnen bewijzen dat ze uit werken ging of door ziekte niet voor haar kinderen kon zorgen. De vader moest bewijzen dat hij weduwnaar was.

Rust, regelmaat en reinheid

“Rust, regelmaat en reinheid”, was de regel die werd gehanteerd bij de begeleiding van de kinderen. De lichamelijke verzorging was hoofdzaak. Het stimuleren van de ontwikkeling van het kind was bijzaak. De directrice controleerde de kinderen dagelijks op reinheid.

Er waren algemene ideeën van goed zijn voor kinderen: er mocht niet worden geslagen en de helpsters moesten vooral “lief” zijn. In de loop van de twintigste eeuw ontstond er meer belangstelling voor bepaalde methodieken van opvoeding, als kleutergymnastiek, fröbelen, zelfs voor de Montessorimethode. Deze laat-

ste ontwikkeling werd echter belemmerd doordat de speelmaterialen te kostbaar waren en de helpsters onbekwaam en overbelast met huishoudelijk en verzorgend werk. Soms werd er tijdelijk iemand in dienst genomen om de helpsters met de kinderen te leren spelen, of er kwam een dame van het bestuur zelf in de bewaarplaats om het voor te doen.

De helpsters zorgden voor de bewassing en de verzorging. De was werd met de hand gedaan, koken in een tobbe en daarna op het wasbord geboend, gespoeld en later te drogen gehangen op de grote droogzolder, boven in het gebouw. Er was een kookster die voor de warme maaltijden zorgde.

Financiën

Het personeel verdiende weinig. Zo verdiende de directrice in het begin van de 20^e eeuw f5,00 per week. Wel had ze het genot van vrije woning, belasting, assurantie, vuur en licht, vrij kost en bewassing.

In de tuin van de kinderbewaarplaats aan het Noordse Bosje. Mevrouw Verdoorn, de toenmalige directrice staat (met schort) links. (coll. Marina Laboyrie)

Er werden stagiaires aangenomen die in opleiding waren bij een huishoudschool, zij werden niet betaald. De betaalde helpsters waren meestal jong en net van de huishoudschool. Oudere leidsters en gediplomeerde krachten waren te duur.

Al vrij snel bleek dat, ondanks zuinigheid, contributie en schenkingen, het onmogelijk was een sluitende begroting te krijgen. Na 1910, toen de liefdadigheid terugliep, ging de overheid deze instellingen in zeer beperkte mate financieren. Ook in Hilversum werd in 1912 een subsidie aan de gemeente gevraagd van f600. Tijdens en na de Eerste Wereldoorlog heeft de kinderopvang met financiële problemen te kampen gehad, omdat er te weinig gebruik werd gemaakt van de opvang. In juli 1919 werd besloten de inrichting te sluiten en werden burgemeester en wethouders van dit plan op de hoogte gesteld. De gemeenteraad betreurde dit en wilde het financiële tekort bijpassen tot een maximum van f3000. Daarop werd besloten niet tot sluiting over te gaan. Naar aanleiding van de opgemaakte begroting werd f0,85 per kind subsidie gevraagd. Dit verzoek werd door de raadsvergadering van december toegestaan. In 1937 werd besloten tot een jaarlijkse subsidie.

Veranderingen in functioneren en organisatie

Na 1950 zijn er steeds wijzigingen in de organisatie en

het functioneren van de kinderopvang geweest. De positie van de directrice veranderde. Ze nam taken en verantwoordelijkheden over van bestuursleden en haar deskundigheid betreffende de kinderen nam toe. Jonge directrices hadden een hoger opleidingsniveau en oudere directrices namen initiatieven om te worden bijgeschoold.

De positie van de helpsters veranderde niet zo erg. De werktijden werden verkort, maar de salariëring bleef laag in vergelijking met soortgelijke instellingen. In een bepaald opzicht verbeterde de situatie wel. Er werden minder kinderen aangenomen terwijl het personeel op dezelfde sterkte bleef. Zo daalde de leidster/kind-verhouding van 1 op 15 tot 1 op 8.

Soms nam een vereniging een maatschappelijk werker in dienst om de taak van de directrice te verlichten. In grote kinderdagverblijven kwam soms een adjunct-directrice.

De directrice behield een zeer veelomvattende functie. Zij vormde het knooppunt van de relaties, onderhield de contacten met bestuur, ouders, opleidingen en organiseerde de huishouding.

Al voor de oorlog is de kinderbewaarplaats aan het Noordse Bosje verbouwd en aangepast aan de eisen van die tijd. Er konden vanwege te hoge kosten geen warme maaltijden meer worden gegeven. De bijdrage van de

Op deze manier gingen kind-
jes omstreeks 1955 in bad.
(foto: Marina Laboyrie)

ouders werd verhoogd, van twintig tot vijftig cent per dag. Op personeelskosten werd bezuinigd door het werven van volontaires. Van de leidsters werd zelfs verwacht dat ze linnengoed verstelden en broekjes breiden, “de handen moesten bezig zijn”. Ook in de oorlog is de kinderbewaarplaats open gebleven. Alleen in de hongerwinter van 1944 moesten de deuren tijdelijk sluiten. *Marina Laboyrie* werd in 1953 aangesteld als directrice. Zij heeft 8 jaar in het gebouw aan het Noordse Bosje gewerkt:

Op de dag van de watersnoodramp in februari 1953 ben ik er begonnen. Mijn appartement was boven de kinderbewaarplaats. Ik sliep onder de hanenbalken en ik dacht de eerste nacht dat het dak eraf zou vliegen, zo stormde het! Toen ik werd aangesteld, was er nog geen centrale verwarming in het gebouw, maar waren er grote kolenkachels, die in de winter elke morgen moesten worden aangemaakt. Op de begane grond bevond zich de babyafdeling waar de wiegen stonden. Voor de peuters was er een ruimte met bedjes. Verder was er een grote keuken, een soort badkamer met een douche en kleine fonteintjes en mijn kantoortje. Het was allemaal vrij primitief. Vanuit de wiegenkamer was er een grote pijp naar buiten, naar een binnenplaatsje. Door die pijp werden de vieze luiers geduwd en die kwamen zo in een teil terecht. Terplekke werden die dan gewassen. Ook de luiers en slaapzakjes werden hier gewassen. Op de grote, open zolder werd de was te drogen gehangen: elke keer drie trappen op! De bedjes op de peuterafdeling leken eigenlijk wel een beetje op stretchertjes. Ze hadden een ijzeren frame waarin een stevige linnen stof was gespannen. De kindertjes lagen erop in een slaapzakje waarop hun naam stond. Als de rusttijd om

was, werden de bedjes weer gestapeld zodat er weer meer speelruimte ontstond. Van 13.00-15.00 uur was het rusttijd. De kleine bedjes stonden naast elkaar verspreid in de ruimte. Er was een “bewaakster” aanwezig in de zaal om de kinderen in de gaten te houden. Voor de frisse lucht was er een klein luikje in de muur.

We waren met zes personeelsleden in die tijd: voor de babyzaal en de peutergroep waren elk twee helpsters verantwoordelijk. Bij de kleutergroep, die soms wel uit 20 kinderen bestond, werkte één leidster. In die tijd was er namelijk nog geen kleuterschoolplicht. De leidsters kwamen vaak direct van de huishoudschool. Ik ging overal rond en gaf hulp waar dat nodig was. Tweemaal in de week was er spreekuur, dan konden kinderen worden ingeschreven en was er tijd voor persoonlijk contact met de ouders.

De kinderen moesten om 9 uur binnen zijn en er werd precies bijgehouden hoeveel kinderen er op de afdeling waren. Er kwam dan iemand van het bestuur om te tellen en in het boekje te kijken of het wel klopte. Elk bestuurslid had een aparte, eigen taak. Als we uitgaven wilden doen boven vijf gulden, dan moest er eerst een bestuursvergadering worden gehouden en moesten we duidelijk motiveren waarom we die uitgaven wilden doen. Er bezochten in die tijd ongeveer 45 kinderen tot zes jaar de bewaarplaats, later werd de leeftijdsgroep tot vijf jaar en nu is het tot vier jaar.

Van Kinderbewaarplaats naar Kinderdagverblijf

Bij het 50-jarig bestaan in 1956 werd de naam ‘Kinderbewaarplaats’ veranderd in ‘Kinderdagverblijf’. De gemeente had plannen voor een parkeergarage aan het Noordse Bosje, op de plek van de kinderbewaarplaats.

Kleindagverblijf Klein Draekesteyn aan de Koninginneweg anno 2006, onderdeel van de SKH. (foto auteur)

Klein Draekesteyn in 2011. (foto: EJP)

Dat betekende een zoektocht naar een ander onderkomen. 'Klein Drakesteyn' aan de Koninginneweg bleek geschikt en werd door de gemeente aangekocht. Vervolgens huurde de Vereniging het van de gemeente Hilversum.

Marina Laboyrie heeft de overstap naar de nieuwe behuizing heel direct meegemaakt. Ze vertelt:

Ik ben samen met het bestuur op zoek gegaan naar een geschikt huis. Op een gegeven moment kreeg ik *carte blanche* om zelf te gaan zoeken. Mijn keus is toen gevallen op het huis aan de Koninginneweg. Dat vond ik zo mooi met die tuin. Het was een gewoon woonhuis en moest dus helemaal verbouwd worden. Ik mocht precies zeggen hoe ik het hebben wou. Gelukkig waren het hoofd van de bouwafdeling van de gemeente en ik het helemaal eens over de bouwplannen. De verbouwing heeft ongeveer een halfjaar geduurd en toen was het helemaal naar mijn zin; er was een praktisch ingerichte keuken, waar weer warme maaltijden konden worden bereid, er kwam een wasmachine en centrale verwarming! Ik kreeg een kantoor waar ik de ouders kon ontvangen. Op zolder kon ik wonen. Tot 1970 heeft er personeel op de bovenste etage gewoond. Nu is er de babyafdeling. Door de gunstige verkoop van de grond van het oude gebouw aan het Noordse Bosje kon de verbouwing worden betaald uit eigen middelen.

Van welzijnsinstelling naar dienstverlenende instelling

Langzamerhand veranderde de houding van ouders die hun kind voor een tijdje onder wilden brengen. Steeds meer moeders hadden een opleiding voltooid, wilden hun baan weer oppakken, en hun gezin en een baan combineren. In de jaren zeventig werd de vraag naar

goede opvang steeds groter. Halve dagopvang voor twee- en driejarigen, peuterspeelzalen, zijn in die jaren opgericht. Vaak was dat particulier initiatief. Daarnaast breidde het aantal kleindagverblijven zich aanzienlijk uit. En kwam de naschoolse opvang van de grond.

Nu zijn verschillende kleindagverblijven gefuseerd tot Stichting Kinderopvang Hilversum. Hierdoor is er een professionele organisatie ontstaan die op verantwoorde wijze vorm geeft aan de eisen die aan kinderopvang worden gesteld. Van welzijnsinstelling naar dienstverlenende instelling.

De aanpak van de kinderen is ook veranderd: deskundige medewerkers stimuleren de kinderen in hun ontwikkeling, ook door het uitnodigend materiaal en speelgoed dat in hun omgeving aanwezig is. Marina over het verschil met vroeger:

Het Kleindagverblijf van nu wordt geleid door medewerkers met een adequate opleiding. In het gebouw wordt heel erg op veiligheid gelet, zo zijn er nu hoge deurknoppen en hekjes op gevaarlijke plekken, het klim- en klautermateriaal in de tuin moet aan hoge eisen voldoen. Ook de slaapplekken zijn beveiligd, de kindjes slapen nu in een soort kooitjes waar ze niet zomaar uit kunnen klimmen. Het is goed dat de medewerkers een aangepaste opleiding hebben gehad, die bestond vroeger niet. En de kindertjes van nu zijn bijdehanter; als ik binnenkom vragen ze: *Wie ben jij? Wat kom je doen?*